

JERZY BRZEZIŃSKI¹, JAN STRELAU²

Psychologia w Polsce po 1989 roku

W przeprowadzonym w czerwcu 2003 roku referendum Polacy opowiedzieli się za wstąpieniem do Unii Europejskiej. Kraj, który na przełomie I i II tysiąclecia wybrał pro-europejską drogę swego rozwoju, potwierdził raz jeszcze swoją europejską tożsamość, której – tak naprawdę – nigdy (wbrew wyrokom historii – zwłaszcza tej najnowszej) nie utracił. Także psychologowie i studenci psychologii mieli swój udział w owym „tak” dla Unii Europejskiej. Rok referendum europejskiego i rok powołania pierwszego wolnego rządu (z premierem Tadeuszem Mazowieckim) stanowią klamry zamykające ważny kres w najnowszej historii naszego kraju. W tych klamrach dziejowych dokonały się także ważne dla psychologii jako dziedziny nauki i praktyki społecznej dokonania, które zmieniły jej oblicze.

Te zmiany dotknęły także obszaru kształcenia studentów psychologii. W 13 wyższych uczelniach (10 publicznych i 3 niepublicznych) kształciło się w roku akademickim: 2002/2003 około 17 500 studentów psychologii na pełnych 5-letnich studiach, które kończą się tytułem zawodowym „magistra psychologii”. Od 2003 roku studentów psychologii przyjęła na pierwszy rok studiów kolejna, czternasta wyższa uczelnia: Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie, a pierwsza niepubliczna uczelnia, która w 1996 roku otworzyła pięcioletnie studia psychologiczne uzyskała zgodę MENiS na utworzenie dwóch Wydziałów Zamiejscowych – w Sopocie i we Wrocławiu. Zatem od pierwszego października 2004 r. pięcioletnie studia magisterskie z zakresu psychologii prowadzone będą w 17 jednostkach.

W niniejszym opracowaniu chcielibyśmy przedstawić i przybliżyć przedstawicielom innych dyscyplin naukowych obraz polskiej psychologii akademickiej, która dynamicznie kształtowała się w ubiegłym wieku, a zwłaszcza w okresie transformacji polityczno-społecznej rozpoczynającym się pamiętnym rokiem 1989.

Tradycje eksperymentalne polskiej psychologii naukowej

Jeżeli przyjąć, iż psychologia *naukowa* powstała wraz z pierwszym laboratorium założonym w Lipsku, w 1879 roku, przez Wilhelma Wundta, którego Ernest R. Hilgard w swoim fundamentalnym dziele poświęconym dziejom psychologii jako samodzielnej

¹ Prof. dr hab. Jerzy Brzeziński, członek korespondent PAN, Instytut Psychologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, e-mail: brzezuam@amu.edu.pl

² Prof. dr hab. Jan Strelau, członek rzeczywisty PAN, Wydział Psychologii, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Warszawa, e-mail: jan.strelau@swps.edu.pl

dyscypliny naukowej (por. Hilgard, 1987) określił mianem: „założyciela psychologii jako nauki laboratoryjnej”, to polska psychologia naukowa ma tylko niewiele krótszą historię. W kilkanaście bowiem lat później, w 1897 roku, na Uniwersytecie Jagiellońskim młody badacz o zainteresowaniach psychologicznych, Władysław Heinrich (1869-1957) podejmuje badania i wykłady z psychologii eksperymentalnej. Tam też, w 1903 r., zakłada pierwszą polską pracownię psychologii eksperymentalnej. Można tedy bez przesady powiedzieć, iż Władysław Heinrich był pod tym względem „polskim Wundtem”. Kilka lat później, w 1907 roku, na Uniwersytecie Lwowskim to samo czyni inny polski wybitny filozof i psycholog – Kazimierz Twardowski (1866-1938), a w 1915 roku na Uniwersytecie Warszawskim trzecią w Polsce pracownię psychologiczną zakłada Władysław Abramowski (1868-1918). Te trzy pracownie nadały ton polskiej psychologii, która zawsze była blisko empirii i raczej stroniła od jałowych spekulacji (por. Stachowski, 2000).

Tak jest i dziś. Dobrym przykładem stałej obecności w polskiej psychologii „ducha laboratoryjnego” jest założenie przez Jana Strelaua w 1998 roku na Uniwersytecie Warszawskim pierwszego w Polsce *Interdyscyplinarnego Centrum Genetyki Zachowania*. Było to możliwe dzięki przeznaczeniu na ten cel środków finansowych towarzyszących otrzymanej przez założyciela centrum *New Europe Prize 1997* ufundowanej przez 6 instytutów badań zaawansowanych – Stanford, Princeton, Chapel Hill, Berlin, Uppsala i Wassenaar. Centrum wydaje, od 1999 roku, znaczące w Polsce (indeksowane przez KBN) czasopismo naukowe: „Psychologia – Etologia – Genetyka” (redaktor naczelny: Włodzimierz Oniszczenko, Wydział Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego).

Kazimierz Twardowski – uczeń Franza Brentano – jest powszechnie znany w świecie jako twórca jednej z bodajże najważniejszych współczesnych szkół filozoficznych – *Szkoły Lwowsko-Warszawskiej* – która wywarła znaczący wpływ na rozwój filozofii nauki, logiki (por. Woleński, 1985), a także psychologii w Polsce (por. Rzepa, 1997). To on właśnie wyznaczył standardy metodologicznej ścisłości młodej polskiej psychologii. *Szkoła Lwowsko-Warszawska*, to nie tylko światowej sławy filozofowie: Stanisław Leśniewski (1886-1939), Jan Łukasiewicz (1878-1956), Alfred Tarski (1901-1983), Tadeusz Kotarbiński (1886-1981), Kazimierz Ajdukiewicz (1890-1963), Tadeusz Czeżowski (1889-1981), ale też psychologowie: Mieczysław Kreutz (1893-1971), Władysław Witwicki (1878-1948), Stefan Błachowski (1889-1962), Andrzej Lewicki (1910-1972), Tadeusz Tomaszewski (1910-2000). Ich z kolei uczniowie (Kazimierz Obuchowski, Janusz Reykowski, Jan Strelau, Józef Koziński, Stanisław Mika i inni) mieli przemożny wpływ na oblicze współczesnej polskiej psychologii. Z ich monografii i podręczników czerpią wiedzę doktoranci i studenci psychologii.

Główne akademickie centra psychologiczne

Polska psychologia związana jest przede wszystkim z uniwersytetami. Przez wiele lat (do końca lat 60.) jako kierunek studiów prowadzona była jedynie na trzech uniwer-

syttetach państwowych (a jej korzenie sięgały początków XX wieku) – Uniwersytecie Jagiellońskim, Uniwersytecie Warszawskim, Uniwersytecie Poznańskim. Studia psychologiczne prowadzone były również prywatnym Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Te cztery ośrodki były też przez lata najważniejszymi centrami badań naukowych w obszarze psychologii. A i teraz ich ranga naukowa nie uległa osłabieniu.

W latach 70., 80. i 90. powołano nowe jednostki psychologiczne na polskich uniwersytetach, ale ich zasoby kadrowe oraz osiągnięcia naukowe ustępują tym pierwszym. Badania naukowe prowadzone są także w jedynej placówce naukowej ulokowanej poza uniwersytetami, a mianowicie w Instytucie Psychologii PAN w Warszawie. Na jedno z czołowych miejsc wśród placówek psychologicznych wysunął się też Wydział Psychologii jednej z trzech (obok KUL i Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Warszawie), jak dotychczas, prowadzącej studia psychologiczne nie-publicznej szkoły wyższej: Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie.

Warszawa – Uniwersytet Warszawski, Wydział Psychologii

dziekan: **Danuta Kądziaława**; www.psychologia.pl

e-mail: dean@sci.psych.uw.edu.pl

W 1915 roku Edward Abramowski, absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego i Genewskiego (fizyka i biologia) tworzy pierwszą Katedrę Psychologii na Uniwersytecie Warszawskim zaś po nim (1919 roku) katedrę tę, przekształconą w Zakład Psychologii Doświadczalnej, obejmuje Władysław Witwicki – uczeń Kazimierza Twardowskiego. Był on autorem pierwszego podręcznika akademickiego – *Psychologia* (w dwóch tomach). Władysław Witwicki – psycholog, filozof, malarz i tłumacz dzieł Platona – kierował wspomnianym Zakładem do początku drugiej wojny światowej. W roku akademickim 1927/28 powstał także Zakład Psychologii Wychowawczej, którym do roku 1952 (z przerwą w latach okupacji) kierował Stefan Baley, lekarz, psycholog i pedagog z wykształcenia.

W 1950 roku otwarte zostały, głównie dzięki staraniom Marii Żebrowskiej, pierwsze w Polsce samodzielne studia psychologiczne, zaś intensywny rozwój psychologii na Uniwersytecie Warszawskim związany jest z osobą Tadeusza Tomaszewskiego, ucznia Mieczysława Kreutza, a pośrednio – Kazimierza Twardowskiego. W latach 1950-1968 kierował on Katedrą Psychologii Ogólnej, a przez okres ponad 10 lat (do 1978 roku) Instytutem Psychologii, na którego podstawie powstał pierwszy w Polsce Wydział Psychologii. Tadeusz Tomaszewski stworzył oryginalną teorię czynności (Tomaszewski, 1963), która także zyskała popularność w Niemczech (Tomaszewski, 1978) i krajach Europy Wschodniej. Wykształcił grono wybitnych uczniów, których osiągnięcia naukowe w dużym stopniu zadecydowały o pozycji psychologii w skali międzynarodowej. Między innymi należą do nich: Janusz Reykowski (psychologia osobowości i polityczna),

Ida Kurcz (psycholingwistyka), przedwcześnie zmarły Mariusz Maruszewski (neuropsychologia), Stanisław Mika (psychologia społeczna), Adam Frączek (psychologia agresji), Józef Koziński (psychologia decyzji i transgresji) i Jan Strelau (psychologia różnic indywidualnych). Ta grupa uczonych wraz z jej Mistrzem często identyfikowana była jako Warszawska Szkoła Psychologiczna. Z inicjatywy Tadeusza Tomaszewskiego w ośrodku warszawskim powstał pierwszy nowoczesny akademicki podręcznik psychologii. Jego pierwsze wydanie ukazało się w 1975 roku pt. *Psychologia* (Warszawa: PWN). Zasadniczo został zmodyfikowany w 1992 roku³: Na tym podręczniku wychowało się całe pokolenie psychologów. Z kolei Ziemowit Włodarski (Uniwersytet Warszawski) z Marią Przetacznik-Gierowską (Uniwersytet Jagielloński) napisali, mający kilka wydań, dwutomowy podręcznik psychologii wychowawczej: *Psychologia wychowawcza* (Warszawa: PWN).

Zespół pod kierunkiem Anny Matczak przeprowadził pierwszą w Polsce udaną adaptację i normalizację powszechnie stosowanej w świecie *Skali Inteligencji D. Wechslera dla Dzieci*: WISC-R, która została udostępniona polskim psychologom w 1991 r.

Znaczące osiągnięcia badawcze uzyskali m.in. Barbara Bokus (aktywność narracyjna dzieci), Janusz Grzelak (bezzadność społeczna, konflikt interesów), Maria Jarymowicz (konceptje self, stereotypy i uprzedzenia), Mirosław Kofta (utrata kontroli, stereotypy), Maria Lewicka (procesy wartościowania, psychologia środowiskowa), Anna Matczak (psychometryczna diagnoza inteligencji – zwłaszcza dzieci), Andrzej Nowak (modele dynamiczne w psychologii społecznej), Tytus Sosnowski (psychofizjologia procesów poznawczych), Jan Matysiak (psychologia temperamentu), Grażyna Wieczorkowska (poznawcza psychologia społeczna), Tadeusz Gałkowski (psychologia rehabilitacyjna), Danuta Kądziaława (neuropsychologia), Lidia Grzesiuk (psychoterapia), Marina Zaleska (psychologia kliniczna) i Kazimierz Wrześniewski (psychologia zdrowia).

Wydział wydaje pismo rangi międzynarodowej: „Psychology of Language and Communication” (redaktor: Barbara Bokus).

Wydział posiada pełne uprawnienia do nadawania stopni naukowych: doktora i doktora habilitowanego z zakresu psychologii.

Aktualnie Wydział Psychologii zatrudnia, na podstawie mianowania, najliczniejsze w skali kraju grono nauczycieli akademickich, psychologów: 14 z tytułem naukowym profesora oraz 23 ze stopniem doktora habilitowanego.

Specjalizacja naukowa ośrodka: psycholingwistyka rozwojowa, psychofizjologia, psychologia społeczna, psychologia środowiskowa, psychologia różnic indywidualnych,

³ Por. Tomaszewski, T. (red.). (1992). *Psychologia ogólna* (t. 1: Koziński, J., *Percepcja, myślenie, decyzje*; t. 2: Reykowski, J., *Emocje, motywacja, osobowość*; t. 3: Kurcz, I., *Pamięć, uczenie się, język*; t. 4: Strelau, J., *Temperament, inteligencja*).

psychologia kliniczna, psychoterapia, psychologia osobowości, psychologia dzieci głuchych i autyzmu, genetyka zachowania, diagnoza psychologiczna, kwestionariusze osobowości, testy inteligencji, psychologia uczenia się, psychologia poznawcza, neuro-psychologia, psychologia porównawcza, etyka zawodowa.

Poznań – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Instytut Psychologii

dyrektor: **Jerzy Brzeziński**; www.psychologia.amu.edu.pl

e-mail: brzezuam@amu.edu.pl; anpater@amu.edu.pl

Psychologię w Poznaniu zakładał w 1919 roku w nowo tworzonej w wolnej Polsce Wszechnicy Piastowskiej (później: Uniwersytecie Poznańskim) Stefan Błachowski, psycholog, uczonego europejskiego formatu, uczeń Kazimierza Twardowskiego. Tu też zaczął wychodzić najstarszy, założony w 1930 roku, periodyk psychologiczny: „Kwartalnik Psychologiczny”, który po drugiej wojnie światowej został przekształcony w 1952 roku w „Przegląd Psychologiczny” (wychodzi do dnia dzisiejszego, a jego redakcja mieści się w Instytucie Psychologii KUL). W Poznaniu też założono pierwszą w Polsce Katedrę Psychologii Klinicznej (jej pierwszym kierownikiem był Andrzej Lewicki – redaktor naukowy pierwszego, wielokrotnie wznawianego, podręcznika akademickiego: *Psychologia kliniczna*, 1969, PWN). Tradycje kliniczne są do dziś obecne w poznańskim ośrodku. Problematyka psychologii klinicznej i psychologii zdrowia (tu liderem jest uczennica Lewickiego – Helena Sęk) jest jedną z głównych specjalności naukowych Instytutu Psychologii. W ośrodku poznańskim prowadzone są też bardzo intensywnie badania z zakresu metodologii badań psychologicznych, modeli statystycznych w zastosowaniach psychologicznych, psychometrii i diagnostyki psychologicznej (Jerzy Brzeziński, Elżbieta Hornowska, Marzenna Zakrzewska; Władysław Jacek Paluchowski). Tu też przeprowadzono kulturową adaptację i normalizację *Skali Inteligencji WAIS-R*, D. Wechslera, którą udostępniono w 1995 roku (Jerzy Brzeziński i Elżbieta Hornowska z zespołem). Trzeci obszar badań to problematyka psychologii rozwoju człowieka (Anna Brzezińska, Stefan Frydrychowicz), socjalizacji, psychologii edukacji i badań nad recepcją myśli Wygotskiego (Anna Brzezińska z zespołem). Czwarty obszar badań, to historia myśli psychologicznej (Ryszard Stachowski). Trzeba też wspomnieć o piątym, kształtującym się obszarze badawczym związanym z psychologią środowiskową. Tu oryginalne badania zainicjował Augustyn Bańka. Ponadto prowadzone są badania w zakresie psychologii społecznej (Waldemar Domachowski), psychologii organizacji i marketingu (Maria Strykowska, Michał Stasiakiewicz), zaburzeń seksualnych (Maria Beisert), psychoterapii oraz uzależnień od alkoholu i narkotyków (Lidia Cierpiąłkowska).

Ośrodek wydaje czasopismo o zasięgu krajowym: „Czasopismo Psychologiczne” (redaktor: Augustyn Bańka). Współwydaje też z Instytutem Filozofii UAM jedno z czo-

lowych polskich czasopism filozoficznych: „Poznańskie Studia z Filozofii Humanistyki” (redaktorzy: Jerzy Brzeziński & Leszek Nowak).

Instytut od 1975 roku zlokalizowany jest na Wydziale Nauk Społecznych. Wydział posiada uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego z zakresu psychologii, a Instytut posiada samodzielne uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora w zakresie psychologii.

Instytut Psychologii zatrudnia, na podstawie mianowania, 5 psychologów z tytułem naukowym profesora oraz 11 ze stopniem doktora habilitowanego.

Specjalizacja naukowa ośrodka: metodologia, diagnostyka psychologiczna, psychometria, kwestionariusze osobowości, *Skale Inteligencji dla Dorosłych D. Wechslera*, metody projekcyjne (szczególnie: metoda Rorschacha – tu uznanym specjalistą jest Michał Stasiakiewicz), historia myśli psychologicznej, psychologia środowiskowa, psychologia kliniczna, seksuologia, psychologia zdrowia, psychologia rozwoju człowieka w cyklu życia, psychologia edukacji, psychologia pracy i organizacji, psychologia rodziny, psychologia komunikacji, psychologia marketingu i reklamy, etyka zawodowa.

Kraków – Uniwersytet Jagielloński

Instytut Psychologii na Wydziale Filozoficznym

dyrektor: **Władysław Łosiak**; www.psychologia.uj.edu.pl

e-mail: losiak@apple.phils.uj.edu.pl

Początki psychologii na Uniwersytecie Jagiellońskim sięgają przełomu wieków XIX i XX i związane są z działalnością jednego z najwybitniejszych polskich psychologów eksperymentalnych – Władysławem Heinrichem, który po doktoracie u Richarda Avenarius (1894 roku) podjął pracę badawczą i nauczycielską na UJ. Po habilitacji (w 1903 roku) założył w 1903 roku *Pracownię Psychologii Doświadczalnej* podjął badania oraz wykłady z psychologii eksperymentalnej. Obok Władysława Heinricha, do „ojców założycieli” krakowskiej psychologii zaliczyć należy psychologa, malarza, teoretyka sztuki i lekarza Stefana Szumana (1899-1972). W 1928 roku objął on Katedrę Psychologii Wychowawczej. Stefan Szuman był autorem bardzo znaczącej monografii z zakresu psychologii rozwoju dziecka: *Geneza przedmiotu*. Badania zainicjowane przez Stefana Szumana nad językiem i myśleniem dziecka podjęła Maria Przetacznik-Gierowska. Maria Przetacznik-Gierowska przez ponad 25 lat kierowała Zakładem Psychologii Rozwojowej i Wychowawczej. Trzeba jeszcze wymienić dwie osoby: Marię Susułowską, która specjalizowała się w psychologii klinicznej i kierowała przez wiele lat Zakładem Psychologii Klinicznej oraz wieloletniego dyrektora Instytutu Psychologii Włodzimierza Szewczuka, autora 19 monografii naukowych i pierwszego wydanego po II wojnie światowej dwutomowego podręcznika z psychologii ogólnej: *Psychologia*. Na trwałe

zapisało się w historii polskiej myśli psychologicznej jego monograficzne opracowanie: *Teoria postaci i psychologia postaci* (Kraków, 1951). Był on założycielem i wieloletnim redaktorem monumentalnej serii książkowej wydawanej przez Wydawnictwo Naukowe PWN: *Biblioteka Klasyków Psychologii*. Nie sposób też pominąć postaci Edwarda Franusa, który był w latach młodości asystentem Stefana Szumana. Edward Franus znany jest z opublikowania (w latach: 1963-1984) 5 tomów-albumów zawierających fotograficzną dokumentację rozwoju psychomotorycznego dzieci do 6. roku życia. Drugą domeną badawczą Edwarda Franusa była ergonomia i psychologia pracy. Przez wiele lat kierował *Zakładem Psychologii Pracy*.

Aktualnie Instytut Psychologii UJ prowadzi badania naukowe odnoszące się do następującej problematyki: inteligencja i twórczość (Edward Nęcka, który jest autorem znaczących monografii poświęconych tej tematyce), psychofizjologia (Jan Kaiser), psychologia kliniczna ze szczególnym uwzględnieniem problematyki stresu (Władysław Łosiak), psychologia rozwoju dziecka (Maria Kielar-Turska i Barbara Szmigielska), psychologia rozwoju człowieka dorosłego (Marian Olejnik), hipnoza (Jerzy Siuta), rehabilitacja (Krzysztof Klimasiński), marzenia senne dzieci Barbara Szmigielska), historia myśli psychologicznej (Krzysztof Krzyżewski), współpraca półkul mózgowych (Piotr Wolski), komunikacja międzyludzka (Lech Górniak), poznawcze aspekty zarządzania przedsiębiorstwem (Ryszard Stocki), osobowość a przekonania polityczne (Małgorzata Kossowska).

Instytut znajduje się na Wydziale Filozoficznym. Wydział posiada uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego i doktora z zakresu psychologii.

Instytut Psychologii zatrudnia na podstawie mianowania 2 psychologów z tytułem naukowym profesora oraz 7 ze stopniem doktora habilitowanego. Specjalizacja naukowa ośrodka: psychologia eksperymentalna, inteligencja i twórczość, kognitywistyka, psychologia kliniczna i psychologia zdrowia, stres, neuronauka poznawcza, psychofizjologia, hipnoza, psychologia rozwoju człowieka w cyklu życia, historia myśli psychologicznej, osobowość, rozwój języka dziecka, zarządzanie przedsiębiorstwem.

Lublin – Katolicki Uniwersytet Lubelski: Instytut Psychologii

dyrektor: **Stanisława Steuden**

www.kul.lublin.pl/wns/struktura/psychologia

e-mail: inspsych@kul.lublin.pl

KUL został założony zaraz po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w 1918 roku. Od tego też momentu zaczyna się praca naukowa i dydaktyczna tego, o wzrastającej randze naukowej, ośrodka psychologicznego. Wówczas bowiem, u zarania uniwersytetu, założono Katedrę Psychologii. Działała ona w latach: 1918-1946 na Wydziale Humanis-

tycznym. Po powołaniu w 1946 roku Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej utworzono na nim Katedrę Psychologii. W 1950 roku powołano specjalizację filozoficzno-psychologiczną. Tak było aż do 1981 roku, kiedy to powołano Wydział Nauk Społecznych, którego pierwszym dziekanem był Zdzisław Chlewiński, założyciel i wieloletni kierownik Katedry Psychologii Eksperymentalnej. W ramach wydziału działały sekcje, a w tym i Sekcja Psychologii – od 1986 roku przekształcona w Instytut Psychologii (aktualnie dyrektorem jest psycholog kliniczny: Stanisława Steuden). I tak jest do dnia dzisiejszego. Instytut Psychologii KUL obejmuje 11 specjalistycznych katedr. Jedne z największych, legitymujące się poważnymi osiągnięciami naukowymi, znacznie wykraczającymi poza znaczenie lokalne, to: Katedra Psychologii Eksperymentalnej (zainicjowana przez Zdzisława Chlewińskiego, a aktualnie kierowana przez Piotra Francuza), Katedra Psychologii Klinicznej i Osobowości (przez wiele lat kierowała nią Zenomena Płużek, a od kilku lat kierownikiem jest Piotr Oleś).

Instytut Psychologii KUL wydaje trzy czasopisma o zasięgu ponadlokalnym: „Journal for Mental Changes” (redaktor: Adam Biela), „Przegląd Psychologiczny”, pismo o najdłuższych w historii polskiej psychologii tradycjach (redaktor: Andrzej Sękowski) i „Roczniki Psychologiczne” TN KUL (redaktor: Władysław Prężyna).

W instytucie Psychologii KUL prowadzone są badania w zakresie psychologii eksperymentalnej ze szczególnym naciskiem położonym na procesy poznawcze (Zdzisław Chlewiński), psychologii klinicznej (Stanisława Steuden), psychologii osobowości (Piotr Oleś), psychologii społecznej oraz psychologii emocji i motywacji (Zbigniew Zaleski), psychologii religii (Władysław Prężyna), psychologii różnic indywidualnych (Andrzej Sękowski), diagnozy psychologicznej, metod kwestionariuszowych (Piotr Oleś), psychologii zarządzania, marketingu, reklamy i psychologii mass mediów (Piotr Francuz), psychologii przemysłowej i ekonomicznej (Adam Biela), psychologii rozwoju (Czesław Walesa), wychowania i rodziny (Maria Braun-Gałkowska), psychologii zdrowia (Kazimierz Popielski).

Instytut mieści się na Wydziale Nauk Społecznych. Wydział posiada uprawnienia do nadawania stopni naukowych doktora habilitowanego i doktora z zakresu psychologii.

Instytut Psychologii, jako w podstawowym miejscu pracy, zatrudnia 5 psychologów z tytułem naukowym profesora i 6 ze stopniem doktora habilitowanego.

Specjalizacja naukowa ośrodka: psychologia eksperymentalna, psychologia procesów poznawczych, psychologia kliniczna osób dorosłych i dzieci, psychologia osobowości, psychologia emocji i motywacji, psychologia religii, psychologia różnic indywidualnych, diagnostyka psychologiczna, psychologia zarządzania, marketingu i reklamy, psychologia przemysłowa, psychologia mass mediów, psychologia rozwoju, wychowania i rodziny.

Warszawa – Polska Akademia Nauk, Instytut Psychologii

dyrektor: **Bogdan Wojciszke**; www.psychpan.waw.pl

e-mail: jana@psychpan.waw.pl

Instytut Psychologii PAN powstał w 1989 roku z przekształcenia Zakładu Psychologii PAN (powołanego w 1980 roku), który był założony przez Janusza Reykowskiego, jednego z najwybitniejszych współczesnych polskich psychologów. On też był pierwszym i wieloletnim (aż do 2002 roku) dyrektorem (wcześniej kierownikiem Zakładu). Jego następcą na tym stanowisku został psycholog społeczny Bogdan Wojciszke. Instytut ma charakter wyłącznie badawczy – nie prowadzi studiów psychologicznych. Wielu jego pracowników współpracuje, prowadząc zajęcia dydaktyczne i programy badawcze, z Wydziałem Psychologii Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej oraz z dwoma Wydziałami Zamiejscowymi tej Szkoły – w Sopocie i Wrocławiu.

Instytut prowadzi własne wydawnictwo naukowe: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Psychologii PAN, w którym wydano kilkadziesiąt monografii naukowych – nie tylko napisanych przez pracowników, ale także takich, których autorami byli psychologowie z innych ośrodków naukowych kraju. Jest też wydawcą indeksowanych przez KBN *Kolokwium Psychologicznych* (redaktor: Zofia Ratajczak, Katowice). Pracownicy Instytutu prowadzą badania naukowe w następujących zakresach: psychologii społecznej, osobowości i psychologii politycznej (Bogdana Wojciszke, Krystyna Skarżyńska, Janusz Reykowski, Urszula Jakubowska, Krzysztof Korzeniowski, Grzegorz Sędek), psychologii międzykulturowej (Paweł Boski), psychologii ekonomicznej (Tadeusz Tyszka), psychologii języka, myślenia i komunikacji (Jerzy Bobryk), psychologii różnic indywidualnych (Magdalena Marszał-Wiśniewska), psychologii edukacji (Krzysztof Konarzewski), psychologii emocji i pamięci w aspekcie poznawczym (Tomasz Maruszewski), psychologii decyzji (Joanna Sokołowska, Tadeusz Tyszka).

Instytut posiada uprawnienia do nadawania stopni naukowych: doktora i doktora habilitowanego z zakresu psychologii.

Instytut zatrudnia 6 pracowników z tytułem naukowym profesora i 6 ze stopniem doktora habilitowanego.

Specjalizacja naukowa ośrodka: psychologia społeczna, psychologia polityczna, psychologia międzykulturowa, psychologia edukacji, psychologia osobowości i motywacji, psychologia języka i komunikacji, psychologia poznawcza, psychologia różnic indywidualnych, psychologia decyzji, psychologia rynku.

Warszawa – Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Wydział Psychologii

dziekan Wojciech Pisula; www.swps.edu.pl; dean@swps.edu.pl

Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, istniejąca od 1996 roku, jest w Polsce pierwszą uczelnią niepubliczną kształcąca psychologów. Jej założycielami są Andrzej

Eliasz (rektor), Zbigniew Pietrasiniński (prorektor) i Janusz Reykowski (przewodniczący Rady Programowej).

Wydział Psychologii, na którym studiuje ponad 4000 studentów w trybie dziennym i zaocznym, składa się z 5 następujących instytutów: Instytut Podstaw Psychologii (dyrektor: Tatiana Klonowicz), Instytut Psychologii Społecznej (dyrektor: Grzegorz Sędek), Instytut Psychologii Stosunków Międzykulturowych (dyrektor: Paweł Boski), Instytut Społecznej Psychologii Klinicznej (dyrektor: Ewa Trzebińska) oraz Instytut Społecznej Psychologii Informatyki i Komunikacji (dyrektor: Andrzej Nowak). Nazwy tych instytutów informują po części o specyfice kształcenia psychologicznego w tej uczelni. O jakości kształcenia psychologicznego (niezależnie od kierunku studiów) prowadzonego w SWPS świadczy i to, że jako jedyna uczelnia niepubliczna, uzyskała w 2000 roku akredytację uniwersytecką Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej. W roku akademickim: 2003/2004 Wydział Psychologii uruchomił, jako jedyna polska uczelnia, studia psychologiczne w języku angielskim. Tu wydawane jest jedno z najważniejszych polskich czasopism psychologicznych: „Studia Psychologiczne” wraz z Komitetem Nauk Psychologicznych PAN; (redaktor: Magdalena Marszał-Wiśniewska) oraz nowe czasopismo (założone w 2002 r.): „Jakość Życia” (redaktor: Ewa Trzebińska).

Wielu z pracowników cieszy się docenianymi poza krajem osiągnięciami badawczymi. Wymienić tu należy Andrzeja Eliasza (transakcyjna teoria temperamentu, badania ekologiczne), Tatianę Klonowicz (psychologia stresu, różnic indywidualnych i ekologiczna), Tomasza Maruszewskiego (psychologia poznawcza, w tym głównie pamięci, oraz psychologia emocji), Janusza Reykowskiego (psychologia społeczna i polityczna), Grzegorza Sędkę (psychologia społeczna, poznawcza i kliniczna), Krystynę Skarzyńską (psychologia społeczna i polityczna), Andrzeja Falkowskiego (psychologia marketingu i reklamy) i Jana Strelaua (psychologia różnic indywidualnych, w tym głównie temperamentu, i genetyka zachowania).

Wydział posiada uprawnienia do nadawania stopnia doktora w zakresie psychologii.

Wydział zatrudnia 10 profesorów oraz 4 doktorów habilitowanych z zakresu psychologii, dla których SWPS jest podstawowym miejscem pracy.

Specjalizacja naukowa ośrodka: psychologia społeczna, psychologia kliniczna, psychologia edukacji, psychologia międzykulturowa, psychologia polityczna, psychologia różnic indywidualnych, psychologia poznawcza, reklama i marketing, psychologia zdrowia, zdrowie publiczne w aspekcie psychologicznym i socjologicznym.

Psychologia w innych ośrodkach akademickich

Psychologia jako kierunek studiów jest także prowadzona w następujących placówkach akademickich:

- Bydgoszcz: ABKW – Instytut Psychologii
dyrektor: **Roman Ossowski**; www.ab-byd.edu.pl; psyche@ab-byd.edu.pl

- Kraków: Uniwersytet Jagielloński – Instytut Psychologii Stosowanej na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej
dyrektor: **Dorota Kubacka-Jasiecka**;
www.gemini.miks.uj.edu.pl/ips; dykcja.ips.wz@uj.edu.pl
- Katowice: Uniwersytet Śląski: Instytut Psychologii
dyrektor: **Zofia Ratajczak**; www.ip.us.edu.pl; otadla@us.edu.pl
- Gdańsk: Uniwersytet Gdański: Instytut Psychologii
dyrektor: **Mieczysław Płopa**;
www.psychologia.univ.gda.pl; ipug@univ.gda.pl
- Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej – Instytut Psychologii
dyrektor: **Grażyna Krasowicz-Kurpis**;
www.psychologia.umcs.lublin.pl; psychologia@hektor.umcs.lublin.pl
- Łódź: Uniwersytet Łódzki – Instytut Psychologii
dyrektor: **Eleonora Batorowicz**; www.uni.lodz.pl; elbator@uni.lodz.pl
- Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Psychologii
dyrektor: **Alicja Głębocka**; www.uni.opole.pl/psychologia
psychologia@uni.opole.pl
- Warszawa: Uniwersytet Kardynała S. Wyszyńskiego – Instytut Psychologii
dyrektor: **Jan Tylka**; www.uksw.edu.pl
- Wrocław: Uniwersytet Wrocławski – Instytut Psychologii
dyrektor: **Maria Straś-Romanowska**; www.psychologia.uni.wroc.pl
psychologia@dawid.uni.wroc.pl
- Warszawa: Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania – Wydział Psychologii
dziekan: **Stanisław Mika**; www.vizja.edu.pl; psychologia@vizja.pl
- Warszawa – Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej
Wydział Zamiejscowy w Sopocie
dziekan: **Alina Kolańczyk**; www.swps.edu.pl
alina.kolanczyk@swps.edu.pl
- Warszawa – Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej,
Wydział Zamiejscowy we Wrocławiu
dziekan: **Dariusz Doliński**; www.swps.edu.pl; darek.dolinski@swps.edu.pl

Kształcenie psychologów po roku 1990 w kontekście przemian szkolnictwa wyższego w Polsce w latach 90.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w roku 1990 została uchwalona, obowiązująca do dziś, ustawa regulująca funkcjonowanie szkolnictwa wyższego w nowej rzeczywistości politycznej społeczno-ekonomicznej. Wprowadziła ona znaczne ożywienie, także w odniesieniu do studiów psychologicznych, zwłaszcza w dużych ośrodkach

akademickich. Pozwalała bowiem na dostosowanie programów kształcenia do profilu naukowego danego uniwersytetu. Dając uczelniom znaczną autonomię i zrywając z socjalistycznym centralizmem, promowała dobre ośrodki akademickie, które mogły kształcić studentów na miarę swoich możliwości kadrowych i mogły skorelować programy kształcenia z programami badawczymi (jak w klasycznym humboldtowskim modelu uniwersytetu). Po kilku latach okazało się, że to, co dobre dla dużych i silnych uczelni Warszawy, Krakowa, Poznania czy Lublina (że wymienimy te związane z kształceniem psychologów), może okazać się zgubne – jeśli chodzi o poziom kształcenia – dla psychologii w mniejszych ośrodkach, które nie dysponowały dostatecznie liczną i na dobrym poziomie naukowym kadrą nauczycieli akademickich. Zaczęto obserwować dokonujące się rozwarstwienie lepszych i gorszych uczelni – także w zakresie kształcenia psychologów (cf. Brzeziński, 1997, 2000, 2002). W drugiej połowie lat 90. wprowadzono kilka rozwiązań zaradczych – piszemy o nich poniżej. Dziś, jak sądzimy, kształcenie psychologów w dużych ośrodkach akademickich nie odbiega od kształcenia prowadzonego w liczących się ośrodkach akademickich Europy Zachodniej. To dobry prognostyk dla polskiej psychologii w pierwszych miesiącach jej obecności w Unii Europejskiej.

Struktura studiów psychologicznych

Prowadzone na polskich publicznych i niepublicznych uczelniach studia psychologiczne są studiami jednostopniowymi, kończącymi się dyplomem magistra. Studia mogą prowadzić tylko te jednostki uniwersyteckie (wydziały lub instytuty), które zatrudniają co najmniej 8 pracowników samodzielnych (w tym co najmniej 5 o specjalności psychologicznej) oraz odpowiednią liczbę adiunktów i wykładowców. Łączna liczba studentów przypadających na jednego pracownika o statusie profesora nie może przekraczać wskaźnika: 1/120. W trakcie pięcioletnich studiów studenci są zobowiązani do zaliczenia około 2600 godzin wykładów i ćwiczeń (także praktycznych) oraz napisania pracy magisterskiej. Aktualnie obowiązujące wymagania programowe, obejmujące przedmioty realizowane w minimalnych wymiarach godzinowych, przedstawia tabela 1.

Poza tymi standardami programowymi każda jednostka uniwersytecka oferuje zajęcia będące jej specjalnością naukową i dydaktyczną – są to zajęcia do wyboru przez studenta. Wszystkie jednostki prowadzą studia psychologiczne w systemie ECTS.

Akredytacja studiów psychologicznych przez Uniwersytecką Komisję Akredytacyjną Konferencji Rektorów Uniwersytetów Polskich i Państwową Komisję Akredytacyjną

Od 2000 roku uniwersyteckie kierunki studiów objęte zostały dobrowolnym systemem akredytacji. Wszystkie uniwersytety zrzeszone w Konferencji Rektorów Uniwersytetów Polskich (w skrócie: KRUP) powołały Uniwersytecką Komisję Akredytacyjną, która jest organizacją pozarządową.

Tabela 1. Minimalne wymagania programowe dla kierunku psychologia wg uchwały Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego (por. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 kwietnia 2002 roku w sprawie określenia standardów nauczania dla poszczególnych kierunków studiów i poziomów kształcenia, Poz. 51*)

Lp.	Przedmiot	Godziny
A	Przedmioty kształcenia ogólnego	405
1	Filozofia z elementami logiki	45
2	Biologiczne podstawy zachowania	90
3	Języki nowożytne (w tym obowiązkowo angielski)	180
4	Wychowanie fizyczne	60
5	Przedmiot do wyboru (np. informatyka, historia sztuki, przedmiot przyrodniczy lub inny niezwiązany bezpośrednio z kierunkiem studiów)	30
B	Przedmioty podstawowe	330
1	Wprowadzenie do psychologii	60
2	Historia myśli psychologicznej	30
3	Metodologia ze statystyką	120
4	Psychometria i diagnoza psychologiczna	120
C	Przedmioty kierunkowe	450
1	Psychologia ogólna: procesy poznawcze	90
2	Psychologia ogólna: emocje, motywacja	60
3	Psychologia ogólna: osobowość	60
4	Psychologia ogólna: różnice indywidualne	60
5	Psychologia społeczna	120
6	Psychologia rozwoju człowieka w cyklu życia	60

Uwaga: pełny wymiar godzin wynosi około 2600

UKA stawia jednostkom prowadzącym kierunek psychologia wymagania znacząco przekraczające standardy zatwierdzone przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu – łącząc je z wymaganiami w zakresie pozycji naukowej (m.in. co najmniej 1. lub 2. pozycja w 5-punktowej skali rankingowej Komitetu Badań Naukowych oraz pozycji akademickiej (uprawnienia do nadawania stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie psychologii). Wszystkie jednostki ubiegające się o akredytację UKA muszą też uczestniczyć w systemie ECTS. Dlatego też jednostkom, którym UKA przyznała na okres 5 (lub tylko warunkowo na 2 lata) akredytację, wręczane są Certyfikaty Jakości Kształcenia. Na 14 jednostek prowadzących 5-letnie magisterskie studia psychologiczne owe certyfikaty uzyskało – jak na razie – tylko 6 jednostek:

- Instytut Psychologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
- Instytut Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego,
- Wydział Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego,

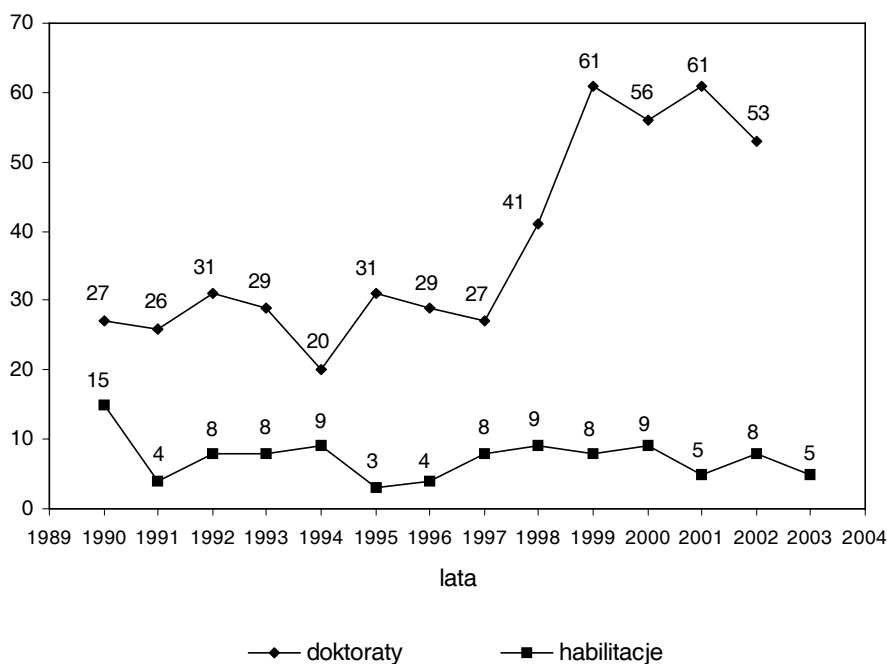
- Wydział Psychologii Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie,
- Instytut Psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego,
- Instytut Psychologii Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Standardy UKA dla kierunku psychologia ustalane były – przy akceptacji środowiska psychologicznego – przez zespół rzeczoznawców UKA reprezentujących najważniejsze ośrodki psychologiczne w kraju. W roku 2002 standardy te zostały zaostrzone.

Od 2001 roku jest też prowadzona przez Państwową Komisję Akredytacyjną, obowiązkowa dla wszystkich uczelni (publicznych i niepublicznych), akredytacja szkół wyższych prowadzących kierunki studiów na poziomie licencjackim i magisterskim. W roku 2003 roku rozpoczęła się akredytacja uczelni prowadzących studia z zakresu psychologii (oceniono dotychczas 10 jednostek). Będzie ona trwała do końca 2004 roku.

Stan kadrowy

W polskich placówkach uniwersyteckich i badawczych pracuje 220 psychologów ze stopniem doktora habilitowanego, z których 90 – to osoby z tytułem naukowym profesora w zakresie psychologii.

Ryc. 1. Liczba doktoratów i habilitacji z psychologii w latach 1990-2003. Źródło: zweryfikowane dane ze strony internetowej *Ośrodka Przetwarzania Informacji*: www.opi.org.pl oraz dokumentacji prowadzonej przez *Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów*. Za: Brzeziński, Doliński i Strelau (2004)

Okolo 1000 psychologów legitymuje się stopniem doktora nauk humanistycznych w dziedzinie psychologii. Przyłączająca większość z nich zatrudniona jest w szkolnictwie wyższym. Drugim miejscem ich pracy są placówki służby zdrowia oraz placówki oświatowe. Pewna liczba psychologów ze stopniem doktora jest zatrudniana przez instytucje wojskowe i kościelne. Pozostali psychologowie, w liczbie okolo 12 000, pracują praktycznie we wszystkich działach gospodarki – przemyśle, jednostkach budżetowych: szkolnictwa wszystkich szczebli, służby zdrowia, wojska, administracji państwowej i samorządowej, agencjach reklamowych i doradztwie personalnym, instytucjach wyznaniowych; prowadzą też własną praktykę w obszarze poradnictwa, pomocy psychologicznej, diagnostyki psychologicznej. Rycina 1 obrazuje dynamikę kształcenia kadr naukowych ze stopniem doktora i doktora habilitowanego w dziedzinie psychologii.

Główne organizacje naukowe i zawodowe skupiające psychologów

Na terenie RP działają, legalnie zarejestrowane, stowarzyszenia zawodowe, naukowe i związki zawodowe skupiające w swoich szeregach czynnych zawodowo – czy to na polu działalności praktycznej, czy też naukowej – psychologów. Tutaj przedstawimy tylko dwie największe organizacje, o długoletnich tradycjach i skupiające największą liczbę psychologów.

Polskie Towarzystwo Psychologiczne (www.ptp.psychologia.pl)

Zaledwie kilkanaście lat po założeniu przez Wilhelma Wundta pierwszego laboratorium psychologicznego w Lipsku powstała pierwsza w Polsce Sekcja Psychologii przy Polskim Towarzystwie Lekarskim, zorganizowana w 1907 roku we Lwowie przez Juliana Ochorowicza. Sekcję tę traktować można jako jeden ze zwiastunów Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Ponad dwadzieścia lat później, w 1929 roku, powstało Poznańskie Towarzystwo Psychologiczne zorganizowane przez profesora Uniwersytetu Poznańskiego Stefana Błachowskiego. Organem tego towarzystwa było czasopismo „Kwartalnik Psychologiczny”, które w owym czasie miało zasięg wręcz międzynarodowy. Jednak dopiero cztery lata po II wojnie światowej powstało Polskie Towarzystwo Psychologiczne (PTP) o zasięgu krajowym, z Zarządem Głównym i z ośmioma oddziałami mającymi swoje siedziby w miastach uniwersyteckich. Pierwszym przewodniczącym PTP wybrano Stefana Błachowskiego. W 1950 roku, tj. rok po powstaniu towarzystwa, liczyło ono 224 członków, a pod koniec lat 50. liczba członków PTP powiększyła się ponaddwukrotnie. Do początku lat 80. PTP miało przede wszystkim charakter akademicki, a główna jego działalność sprowadzała się do organizacji zjazdów krajowych i posiedzeń naukowych w oddziałach.

Na Walnym Zgromadzeniu Delegatów PTP w 1982 roku podjęto historyczne decyzje, w wyniku których PTP rozszerzyło swoją działalność, koncentrując się m.in. na ta-

kich zadaniach, jak: pomaganie psychologom w wykonywaniu zawodu, oferowanie usług psychologicznych w różnych obszarach życia społecznego, a także działania organizacyjne mające na celu podniesienie statusu zawodowego psychologa. Aktywność członków PTP zaowocowała powstaniem sekcji problemowych takich, jak: Sekcja Chorego Somatycznie (1983), Sekcja Psychologii Prenatalnej (1984), Sekcja Psychologii Różnic Indywidualnych (1985), Sekcja Psychologii Osobowości (1987); kolejno powstawały sekcje Psychologii Badań nad Agresją, Psychologii Sądowej, Terapii Neuropsychologicznej, Terapii Ericksonowskiej i szereg innych, mających zasięg krajowy lub regionalny.

W działalności PTP ważnymi wydarzeniami były – organizacja Instytutu Psychologii Zdrowia (1988) oraz Pracowni Testów Psychologicznych (1990). Instytut Psychologii Zdrowia, którego założycielem i dyrektorem do chwili obecnej jest Jerzy Mellibruda, koncentruje swoją działalność na problemach alkoholowych i profilaktyce.

Pracownia Testów Psychologicznych, którą od początku kieruje Anna Ciechanowicz, zajmuje w Polsce dominującą pozycję, jeżeli chodzi o wydawanie (konstrukcję oraz adaptację) i dystrybucję testów psychologicznych. Pracownia Testów Psychologicznych PTP posiada wyłączne prawa autorskie do rozpowszechniania na terenie RP polskich adaptacji kulturowych i normalizacji wielu testów zagranicznych.

Ponadto w ramach PTP powstało kilka jednostek organizacyjnych, które nastawione są na niesienie pomocy w sprawach wychowawczych, szkolnych i rodzinnych.

Począwszy od 1949 roku, tj. od pierwszego Krajowego Zjazdu Naukowego PTP w Warszawie, odbyło się 30 zjazdów; jubileuszowy, miał miejsce w 1999 roku, także w Warszawie. We wszystkich zjazdach, które odbyły się po 1990 roku (Łódź, 1990; Opole, 1993; Gdańsk, 1996; Warszawa, 1999, Lublin, 2002) wzięło udział ponad 1200 uczestników.

Polskie Towarzystwo Psychologiczne – kierowane od 1992 roku przez Małgorzatę Toeplitz-Winiewską – opracowało, zatwierdzone uchwałą Walnego Zgromadzenia Delegatów PTP 10 grudnia 1988 roku i 19 grudnia 1991 roku (cf. PTP, 1991), *Kodeks etyczno-zawodowy*, który jest szeroko upowszechniany wśród psychologów i – jako załącznik do najważniejszego polskiego podręcznika akademickiego z psychologii (cf. Strelau, 2000, p. 837-844) – także wśród studentów psychologii.

Obecnie PTP posiada ponad 20 oddziałów i liczy ponad 4000 członków.

Komitet Nauk Psychologicznych PAN

Jak wszystkie dyscypliny naukowe w Polsce, tak również psychologia reprezentowana jest jako środowisko naukowe w jednym z komitetów naukowych Polskiej Akademii Nauk (PAN). Środowisko to tworzą wszyscy doktorzy habilitowani (w zakresie psychologii) wszystkich uczelni (publicznych i niepublicznych), instytutów resortowych

i placówek PAN – czynni i emerytowani. Pierwotnie, tj. od 1951 do 1971 roku, psychologia wraz z pedagogiką tworzyły Komitet Nauk Pedagogicznych i Psychologicznych PAN (Tadeusz Tomaszewski – wiceprzewodniczący), zaś w 1972 roku powstał Komitet Nauk Psychologicznych PAN (KNP PAN), któremu od początku do 1981 roku przewodniczył Tadeusz Tomaszewski, po nim zaś Jan Strelau (1981-1993; od 2002 roku honorowy przewodniczący tego komitetu), zaś przez ostatnie 12 lat – Wiesław Łukaszewski (UOp i SWPS). W roku 2003 wybrano nowego przewodniczącego na kadencję: 2003-2006. Został nim Dariusz Doliński (SWPS).

Członkowie KNP PAN wybierani są w głosowaniu tajnym spośród wszystkich polskich psychologów posiadających stopień doktora habilitowanego z zakresu psychologii. Członkowie Polskiej Akademii Nauk (Jerzy Brzeziński, Józef Koziński, Edward Nęcka, Janusz Reykowski i Jan Strelau) wchodzi w skład KNP PAN z tytułu przynależności do korporacji PAN. Dzięki temu, że członkowie KNP są wybierani na 4 lata, ciało to stanowi najbardziej reprezentatywne w skali kraju przedstawicielstwo środowiska akademickiego. Wypowiada się ono w sprawie nauki, badań i edukacji uniwersyteckiej w zakresie psychologii, a także zajmuje – jeżeli zachodzi taka potrzeba – stanowisko w sprawach społecznych ważnych dla kraju.

Komitet Nauk Psychologicznych organizuje coroczne konferencje naukowe poświęcone jednemu tematowi. Referaty z tych konferencji ukazują się w serii: *Kolokwia Psychologiczne* jako monograficzne tomy.

Naukowymi organami KNP PAN są następujące czasopisma: „Polish Psychological Bulletin” (kwartalnik), „Studia Psychologiczne” (wspólnie z SWPS; kwartalnik), „Kolokwia Psychologiczne” (rocznik). Od 1968 do 1991 roku pod auspicjami Komitetu ukazywała się seria: *Monografie Psychologiczne* (Wyd. Nauk. Ossolineum). Łącznie, w tych latach, ukazało się 61 tomów. W tej serii, której patronował Tadeusz Tomaszewski, a w ostatnich latach Krystyna Skarżyńska, ukazały się bodajże najważniejsze osiągnięcia badawcze polskich psychologów. Jej „ideową” kontynuatorką jest seria książkowa: *Psychologia w Monografiach Naukowych* (Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne; redaktorzy: Jan Strelau & Dariusz Doliński).

Ocena jednostek naukowych prowadzących badania naukowe w zakresie psychologii przez Komitet Badań Naukowych

Od 1991 roku KBN prowadzi ocenę poziomu naukowego szkół wyższych oraz PAN-owskich i JBR-owskich placówek naukowo-dydaktycznych, naukowych i badawczo-rozwojowych. Ostatnia ocena, za okres czterech lat: 1997-2000, została przeprowadzona w latach: 2001/2002.

Wszystkie oceniane jednostki psychologiczne znalazły się w kategoriach: 1-3. Do najwyższej, pierwszej kategorii, zaliczone zostały (w porządku alfabetycznym): Instytut

Psychologii KUL, Instytut Psychologii na Wydziale Filozoficznym UJ, Instytut Psychologii PAN, Instytut Psychologii UAM, Instytut Psychologii UW., Wydział Psychologii UW.

Polska psychologia z perspektywy międzynarodowej

Julian Ochorowicz (1850-1917) był jednym z pionierów międzynarodowego ruchu naukowego w dziedzinie psychologii. W 1881 roku ogłosił drukiem niewielką pracę: *Projet d'un congrés international de psychologie*, w której, na tle stanu ówczesnej psychologii, przedstawił projekt międzynarodowych zjazdów naukowych poświęconych postępom psychologii (por. Rosenzweig, Holtzman, Sabourin, & Bélanger, 2000, s. 17).

Do tego grona dołączyła także Józefa Joteyko (1866-1928), założycielka pierwszego czasopisma psychologicznego: „Polskie Archiwum Psychologii” (pierwszy numer ukazał się w 1926 roku). Od roku 1957 Polskie Towarzystwo Psychologiczne jest członkiem International Union of Psychological Science (IUPsyS). W latach 1963-1980 Tadeusz Tomaszewski (1910-2000) był członkiem Executive Committee IUPsyS (w latach 1980-1984 vice-President), a po nim (w latach 1992-2000) Jan Strelau (w latach 1996-2000 vice President). Tadeusz Tomaszewski był także wieloletnim członkiem Executive Committee International Union of Applied Psychology. Między innymi z inicjatywy polskich psychologów powstało European Association of Social Psychology oraz European Association of Personality Psychology (EAPP). Ograniczając udział polskich psychologów do roli przewodniczących towarzystw o charakterze międzynarodowym, należy wspomnieć, że Jan Strelau był pierwszym przewodniczącym EAPP (1984-1988), a prezydentem tego towarzystwa jest obecnie Andrzej Elias. W latach 1990-1992 Adam Frączek był przewodniczącym International Society for Research on Aggression, a Jan Strelau w latach 1993-95 przewodniczył International Society for Research on Individual Differences. Janusz Reykowski (SWPS) został wybrany w 2003 roku prezydentem International Society of Political Psychology.

W Polsce od 1970 roku wydawany jest wspomniany już kwartalnik „Polish Psychological Bulletin”, który prezentuje przede wszystkim dorobek polskich psychologów na arenie międzynarodowej. Czasopismo to odgrywało szczególną rolę do okresu transformacji politycznej w Polsce, bowiem przez około 20 lat stanowiło ono – w zakresie możliwości publikacyjnych – niemal jedyne, choć małe, okno na świat.

Psychologowie polscy byli organizatorami wielu konferencji i warsztatów naukowych o charakterze międzynarodowym. W naszym kraju odbyły się m.in. konferencje: European Association of Personality Psychology (Gdańsk, 1985; Kraków, 2000), International Society for Research of Individual Differences (Warszawa, 1995), Europejskie Towarzystwo Historii Nauk Behawioralnych i Społecznych (Cheiron) (Poznań, 1993), International Association of Cross-Cultural Psychology (Pułtusk, 2000) i wiele innych.

Polscy psychologowie zasiadają w składach redakcji wielu czasopism międzynarodowych. Nie sposób wszystkie tu wymienić.

Czasopisma naukowe i serie wydawnicze

KBN dokonuje okresowej oceny poziomu czasopism naukowych wydawanych w kraju. Dokonuje jej w odniesieniu do poszczególnych dyscyplin naukowych czy też homogenicznych grup dyscyplin. Jeśli chodzi o psychologię, to najlepsze, spełniające szereg kryteriów (m.in. kwalifikujące artykuły do druku na podstawie zewnętrznych recenzji) czasopisma zostały zakwalifikowane do dwóch kategorii: wyższej – **A** i niższej – **B**. Aktualne listy czasopism A i B (przyjęte przez KBN) wyglądają następująco:

Kategoria A:

- „Czasopismo Psychologiczne” (redaktor: Augustyn Bańka, UAM)
- „Journal for Mental Changes” (redaktor: Adam Biela, KUL)
- „Kolokwia Psychologiczne” (redaktor: Zofia Ratajczak, UŚI)
- „Polish Psychological Bulletin” (redaktor: Dariusz Doliński, SWPS)
- „Przegląd Psychologiczny” (redaktor: Andrzej Sękowski, KUL)
- „Psychology of Language and Communication” (redaktor: Barbara Bokus, UW)
- „Studia Psychologiczne” (redaktor: Magdalena Marszał-Wiśniewska, SWPS)

Kategoria B:

- „Ergonomia” (redaktor: Tadeusz Marek, UJ)
- „Psychologia – Genetyka – Etologia” (redaktor: Włodzimierz Oniszczenko, UW)
- „Psychologia Rozwojowa” (redaktor: Adam Niemczyński, UJ)
- „Roczniki Psychologiczne” TN KUL (redaktor: Władysław Prężyna, KUL)

Poza tymi listami znalazły się bądź czasopisma całkowicie nowe, „debiutujące”, bądź też te, które nie spełniały kryteriów kwalifikacyjnych. Pismo, którego zasięg oddziaływania jest czysto lokalny, które drukuje prace psychologów przede wszystkim z własnego środowiska, nie mogło się znaleźć na tych listach.

Od 1997 roku ukazuje się miesięcznik poświęcony popularyzacji psychologii: „Charaktery” (redaktor: Bogdan Białek: charaktery@charaktery.com.pl). Jest to polski odpowiednik popularnego magazynu amerykańskiego „Psychology Today”. Artykuły piszą psychologowie uniwersyteccy oraz doświadczeni praktycy. Pismo cieszy się dużą popularnością – zwłaszcza w środowisku uczniów ostatnich klas licealnych. Z kolei do środowiska psychologów praktyków jest adresowany kwartalnik, wydawany przez Polskie Towarzystwo Psychologiczne: „Nowiny Psychologiczne” (red. Anna Strzałkowska: nowiny@sci.psych.uw.edu.pl). Jego poziom merytoryczny z roku na rok wzrasta. Serie wydawnicze o zasięgu ogólnopolskim:

- *Klasyka Psychologii* (redaktor: Ryszard Stachowski, UAM; Wyd. Nauk. PWN) – ukazało się 27 tomów
- *Nowe Tendencje w Psychologii* (redaktor: Jerzy Brzeziński, UAM; Wyd. Nauk. PWN) – ukazało się 10 tomów
- *Postępy Psychologii* (redaktorzy: Mirosław Kofta, UW & Bogdan Wojciszke, Inst. Psychol. PAN; Gdańskie Wyd. Psychologiczne) – ukazało się 9 tomów
- *Psychologia w Monografiach Naukowych* (redaktorzy: Jan Strelau & Dariusz Dołiński, SWPS; Gdańskie Wyd. Psychologiczne) – ukazały się 6 tomów
- *Wykłady z Psychologii* (redaktor: Jerzy Brzeziński, UAM; Wyd. Nauk. Scholar) – ukazało się 11 tomów
- *Psychologia: teksty źródłowe* (redaktor: Ida Kurcz, SWPS; Gdańskie Wyd. Psychologiczne) – ukazały się 2 tomy.

Edytorstwo podręczników akademickich

W Polsce działa kilka profesjonalnych wydawnictw, które – w zasadzie – pokrywają cały rynek usług wydawniczych w zakresie publikacji monografii naukowych i podręczników akademickich z dziedziny psychologii. Działają też wydawnictwa uczelniane, które głównie skupiają się na wydawaniu skryptów i podręczników o zasięgu lokalnym oraz prac własnych pracowników, pisanych z myślą o uzyskaniu wyższego stopnia naukowego. Chociaż i one od czasu do czasu wydają prace o wysokiej randze naukowej, które znajdują rezonans w całym środowisku psychologów.

Gros książek z zakresu psychologii wydają dwaj wydawcy: 1) działające od kilkadziesiąt lat (do 1990 r. pod nazwą: Państwowe Wydawnictwo Naukowe) Wydawnictwo Naukowe PWN SA (<http://www.pwn.pl>) oraz 2) powstałe na początku lat 90. prywatne wydawnictwo Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne (<http://www.gwp.pl>). To drugie wydawnictwo publikuje najwięcej polskich książek naukowych z zakresu psychologii – oryginalnych prac naukowych polskich psychologów, ważne podręczniki akademickie, a także najwięcej przekładów z języków obcych – głównie jednak książek psychologów amerykańskich. Ci zresztą, zaraz po polskich, są najliczniej obecni na polskim rynku wydawniczym. Jeszcze w latach 60. i 70. ta dominacja nie była tak wyraźna. Do polskich czytelników (głównie studentów) docierały prace psychologów z ZSRR, Francji, Anglii czy Niemiec. Teraz ich praktycznie nie ma. Czy ta „amerykanizacja” wyjdzie polskiej psychologii na dobre? Dziś trudno o jednoznaczną odpowiedź. Wydaje nam się jednak, że „coś” tracimy, skupiając się tylko na osiągnięciach jednego kręgu kulturowego. Będąc w Europie, widzimy przede wszystkim USA.

Z innych wydawnictw, które także uwzględniają w swoich katalogach akademickie pozycje psychologiczne, wymienimy tylko cztery najważniejsze: 1) Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne w Warszawie (www.wsip.pl), 2) Wydawnictwo Zysk i S-ka w Poznaniu

(www.zysk.com.pl), 3) Wydawnictwo Naukowe Instytutu Psychologii PAN w Warszawie oraz 4) Wydawnictwo Naukowe Scholar w Warszawie (www.scholar.com.pl).

Po 1990 roku ukazało się dużo ważnych monografii naukowych, których tytułów, ze względu na dużą ilość, nie sposób tutaj wymienić. Chcielibyśmy natomiast zwrócić uwagę na oryginalne podręczniki akademickie autorstwa polskich psychologów. To one w dużej mierze mają wpływ na poziom wykształcenia studentów psychologii i – w jakimś stopniu – doktorantów. Warto tedy wskazać na kilkanaście pozycji, które – jak się nam wydaje – miały wyraźny autorski charakter i których zasięg oddziaływania przekracza lokalne środowisko.

Niewątpliwie najważniejszym wydarzeniem tych lat, jeśli chodzi o podręczniki akademickie, było wydanie największej w historii polskiej psychologii, trytomowej *Psychologii. Podręcznika akademickiego* (2000, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne) – t. 1: *Podstawy psychologii* (s. 638), t. 2: *Psychologia ogólna* (s. 896), t. 3: *Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej* (s. 931). Praca została napisana przez 47 autorów, reprezentujących wszystkie liczące się ośrodki akademickie i wszystkie wykładane na uniwersytetach subdyscypliny. Redakcją naukową całości pokierował Jan Strelau. Jest to nowoczesny, jak ktoś powiedział: „podręcznik XXI wieku”. Jan Strelau jest też autorem pierwszej w świecie monografii, w której została przedstawiona udana próba integracji teorii i rezultatów badań empirycznych, odnoszących się do psychologii temperamentu dziecka i osoby dorosłej – *Temperament: A psychological perspective* (1998; Plenum Press; wyd. pol. *Psychologia temperamentu*, 1998, Wyd. Nauk. PWN), za którą otrzymał nagrodę FNP (2000 rok). Ma też ona walory podręcznika akademickiego adresowanego do zaawansowanych słuchaczy studiów doktoranckich. Jest to najpełniejsze opracowanie psychologicznej problematyki temperamentu nie tylko w polskiej psychologii.

Jeśli chodzi o podręczniki akademickie, które mają zasięg ogólnopolski i które ukazały się już w kilku wydaniach, to trzeba tu wymienić niektóre z takich opracowań. Psychologowie kliniczni, pracujący w akademickim ośrodku warszawskim, wydali pod redakcją naukową Lidii Grzesiuk (UW), mający już kilka wydań, podręcznik akademicki: *Psychoterapia. Szkoły, zjawiska, techniki i specyficzne problemy* (1994, Wyd. Nauk. PWN). Był to (i nadal pozostaje) pierwszy tak kompleksowo ujmujący problematykę psychoterapii podręcznik w Polsce. Z kolei psychologowie pracujący w Instytucie Psychologii UAM wydali, pod redakcją naukową Heleny Sęk, również mający kilka wydań, zbiorowy podręcznik: *Spoleczna psychologia kliniczna* (1991, Wyd. Nauk. PWN; w przygotowaniu wydanie całkowicie zmienione w dwóch tomach).

Maria Przetacznik-Gierowska (Uniwersytet Jagielloński) wraz z Marią Tyszkową (Uniwersytet im Adama Mickiewicza) podjęły, w latach 90., prace nad kilkutomowym opracowaniem podręcznikowym problematyki rozwoju człowieka. Niestety, zdołały

napisać tylko jeden tom⁴. W latach 90. ukazał się dwutomowy podręcznik z zakresu psychologii wychowawczej napisany przez dwóch specjalistów – Marię Przetacznik-Gierowską (UJ) i Ziemowita Włodarskiego (UW): *Psychologia wychowawcza* (Wyd. Nauk. PWN – w 2002 roku ukazało się już 7. wydanie). W 2000 roku Anna Brzezińska (UAM/SWPS) opublikowała nowoczesny, autorski podręcznik z zakresu psychologii rozwoju, łączący tę problematykę ściśle z psychologią społeczną: *Spoleczna psychologia rozwoju* (Wyd. Nauk. Scholar).

W 2002 roku ukazał się długo oczekiwany nowy podręcznik z psychologii społecznej. Napisał go psycholog społeczny Bogdan Wojciszke (Inst. Psychol. PAN/SWPS): *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej* (Wyd. Nauk. Scholar). Zaletą tego podręcznika jest mocne osadzenie go w polskich realiach społecznych, ekonomicznych i politycznych. Dotychczas bowiem do polskich studentów docierały jedynie tłumaczenia książek Aronsona, Cialdiniego, Zimbardo czy Myersa. Problematyce psychologii społecznej poświęcona jest też praca Wilhelminy Wosińskiej, od wielu lat pracującej w USA, a ostatnio także w Polsce (SWPS) – *Psychologia życia społecznego* (2004, Gdańskie Wyd. Psychologiczne).

Jerzy Brzeziński (UAM), specjalizujący się w problematyce metodologii badań behawioralnych, wydał podręcznik akademicki z tego zakresu: *Metodologia badań psychologicznych* (1996, Wyd. Nauk. PWN – łącznie 5 wydań). Dobrze przyjęty przez środowisko podręcznik statystyki dla psychologów opublikowała Grażyna Wieczorkowska (UW/SWPS): *Statystyka. Wprowadzenie do analizy danych sondażowych i eksperymentalnych* (wyd. 2, 2004, Wyd. Nauk. Scholar).

Autorem pierwszego w Polsce monograficznego podręcznika akademickiego poświęconego psychologii środowiskowej: *Spoleczna psychologia środowiskowa* (2002, Wyd. Nauk. Scholar) jest Augustyn Bańka (UAM).

Z kolei Piotr Oleś (KUL) wydał pierwszy, w powojennej historii, polski, autorski podręcznik z zakresu psychologii osobowości: *Wprowadzenie do psychologii osobowości* (2003, Wyd. Nauk. Scholar).

Tomasz Maruszewski (SWPS/Inst. Psychol. PAN) jest autorem pierwszego polskiego podręcznika akademickiego, odnoszącego się do problematyki psychologii poznawczej: *Psychologia poznania* (2002, Gdańskie Wyd. Psychologiczne).

⁴ Ukazał się drukiem jako t. 1. (dopiero po ich śmierci): *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne* (1996, Wyd. Nauk. PWN). Po latach (2002, 2004) ukazały się dwa tomy, wydane pod tym samym ogólnym tytułem: *Psychologia rozwoju człowieka* (redagowane przez Barbarę Harwas-Napierałą (UAM) i Janusza Trempałą (ABKW)) obejmujące prace psychologów z różnych ośrodków w kraju, które poświęcone były szeroko pojmowanej problematyce psychologii rozwoju człowieka.

Krystyna Skarżyńska (SWPS/Inst. Psychol. PAN) – zredagowała pierwsze, i jak na razie jedyne, zbiorowe wydanie poświęcone dynamicznie rozwijającej się, począwszy od połowy lat 90. ubiegłego wieku, psychologii politycznej: *Podstawy psychologii politycznej* (Wyd. Zysk i S-ka). Drugą nową gałęzią psychologii intensywnie rozwijającą się w Polsce, która doczekała się już swojego fundamentalnego opracowania, bez którego trudno sobie wyobrazić kształcenie zainteresowanych nią studentów, jest psychologia ekonomiczna. Pod redakcją naukową Tadeusza Tyszki, przez wiele lat związanego z Inst. Psychol. PAN, a od kilku lat także z Wyższą Szkołą Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego w Warszawie) ukazała się praca: *Psychologia ekonomiczna* (2004, Gdańskie Wyd. Psychologiczne).

Teresa Rzepa (Katedra Psychologii USz) wydaje unikatową w Polsce serię książek zawierających autobiografie polskich psychologów: *Historia psychologii polskiej w autobiografiach* (Szczecin: Wyd. Uniwersytetu Szczecińskiego). Dotychczas ukazały się 4 tomy – tom 1 (1993): Kazimierza Obuchowskiego, Marii Przetacznik-Gierowskiej, Włodzimierza Szewczuka, tom 2 (1995): Xymeny Gliszczyńskiej, Jana Strelaua, Ziemowita Włodarskiego, tom 3 (1998): Edwarda Franusa, Antoniny Guryckiej, Tadeusza Gałkowskiego, tom 4 (2000): Marii Jarymowicz, Bożydara L. J. Kaczmarka, Stanisława Miki.

Legislacyjne problemy polskiej psychologii

Dzięki wieloletnim staraniom członków i władz Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Komitetu Nauk Psychologicznych PAN i środowisk akademickich w roku 2001 Sejm RP uchwalił *Ustawę o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów*. Ten historyczny dokument, który mógł powstać jedynie dzięki docenionym w skali kraju osiągnięciom psychologów praktyków i psychologów akademickich, nadaje statusowi zawodowemu psychologa, który stanowi jeden z nielicznych zawodów zaufania publicznego, wysoką rangę i stanowi podstawę działalności oraz rozwoju psychologii polskiej na kolejne dziesięciolecia. Niestety, ta tak ważna dla psychologów i całego społeczeństwa ustawa wejdzie w życie dopiero 1 stycznia 2006 roku*.

Literatura

- Brzeziński, J. (1997). Doświadczenia uniwersytetu europejskiego a przyszła organizacja szkolnictwa wyższego w Polsce. [w:] *Idea uniwersytetu u schyłku tysiąclecia* (s. 89-104). „Fundacji Dyskusje o Nauce”, 1. Warszawa: Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej.
- Brzeziński, J. (2000). Co to znaczy dzisiaj być człowiekiem uniwersytetu. „Nauka”, 4, 85-101.
- Brzeziński, J. (2002). Erozja norm akademickich. Próba diagnozy. [w:] *Uczni i uczelnie w III Rzeczypospolitej* (s. 9-43). Warszawa: Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej & IFiS PAN.

* Artykuł stanowi znacznie zmodyfikowaną, rozszerzoną i zaktualizowaną wersję pracy, która ukazała się w „European Psychologist”, 2004, nr 3.

- Brzeziński, J., Doliński, D., Strelau, J. (2004-w druku). Standardy kształcenia na pięcioletnich studiach psychologicznych. Założenia, doświadczenia, nowe wyzwania. *Czasopismo Psychologiczne*, 10 (2).
- Hilgard, E. R. (1987). *Psychology in America. A historical survey*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Polskie Towarzystwo Psychologiczne (1991). *Kodeks etyczno-zawodowy psychologa*. Warszawa: PTP.
- Rosenzweig, M. R., Holtzman, W. H., Sabourin, M., & D. Bélanger (2000). *History of the International Union of Psychological Science (IUPsyS)*. East Sussex: Psychology Press.
- Rzepa, T. (red.). (1997). *Psychologia w szkole lwowsko-warszawskiej. Twardowski – Witwicki – Baley – Bachowski – Kreutz – Lewicki – Tomaszewski*. Warszawa: Wyd. Nauk. PWN.
- Stachowski, R. (2000). *Historia współczesnej myśli psychologicznej. Od Wundta do czasów najnowszych*. Warszawa: Wyd. Nauk. Scholar.
- Strelau, J. (2000). *Psychologia. Podręcznik akademicki (vol. 3: Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej*, pp. 837-844). Gdańsk: Gdańskie Wyd. Psychologiczne.
- Tomaszewski, T. (1963). *Wstęp do psychologii*. Warszawa: PWN.
- Tomaszewski, T. (1978). *Tätigkeit und Bewusstsein: Beiträge zur Einführung in die Polnische Tätigkeitspsychologie*. Weinheim: Beltz Verlag.
- Woleński, J. (1985). *Filozoficzna szkoła lwowsko-warszawska*. Warszawa: PWN.